

JA JE POGREŠILA HELIKOPTER GAZELA . . .

Zbudil se je ob 5. uri, v modrem kombinezonu z napisom »Rvi PVO« na rokavu. Dodati je potrebno še obvezne škornje in značilno rjavo bundo, da pilot gazele dobi popoln bojni videz. Takole se naš pilot Jože Kalan spominja v svojih zapisih tistega jutra:

»Na hodniku desetar že kuha kavo in me že drugič pozdravi z gospod stotnik, jaz pa mu odgovorim z gospod desetar. Skupaj spijsava kavo, potem pa so se začeli prebujati tudi ostali. Ko se je zbudil še Bogo (mehanic-letelec Šuštar), sva odšla v kantino. Za bloke sva si nabavila zalogo cigaret in jih zložila v prtljažnik gazele. Apetita pa tako ali tako nisva imela.«

ZGODILO SE JE
28. JUNIJA 1991 OB
10.30 V MARIBORU

»Nekaj časa sva se prekladala po dvorišču,« piše Jože Kalan, »nato pa sva se vrnila v komandno zgradbo. Desetar "Domžalčan" nama je zopet skuhal kavo in nama jo prinesel na balkon z že povsem domačim 'izvolite, gospod stotnik'. Tokrat je desetarjev pozdrav slišal tudi kap. 1. razreda Oštir, in po desetarjevem odhodu mi je začel pridigati, da mu bo že pokazal. Rekel sem mu, da sva se samo 'zajebavala', in potem se je pomiril. Med nadaljnjim pitjem kave mi je Oštir povedal, da je za ta dan, 28. junij, v načrtu zračni desant na Maribor. Čeprav so se mi začeli ježiti lasje, sem ohranil mirno kri in mu takoj dejal, da bi bilo v tem primeru bolje in tudi nujno, da bi preparkiral gazelo na kakšno varnejše mesto, da ne bi bila izpostavljena kakšnim strelom iz okolice kasarne in da bi na mestu, kjer je bila zdaj parkirana moja gazela, lahko pristajale velike 'osmice'.«

PRAVA PRILOŽNOST

»Na moje presenečenje mi je takoj odgovoril, naj pogledam, kje je kakšno mesto, in jo preparkiram. Takoj sem povedal Bogu, kaj sem pravkar izvedel, in odšel še do telefonske govorilnice. Slučajno sem imel še nekaj žetonov in sem želel obvestiti vsaj ženo, da sem še med živimi. Ker Adrie Airways – kjer je bila žena zaposlena – nisem dobil, sem poklical prijatelja Martina v Celje. Javila se mi je njegova žena, vsa objokana, ker so Martina prejšnjo noč vpoklicali. Poizkusil sem jo vsaj malo potolažiti, pa je bilo zelo težko, saj mi je povedala, da je Martinov kolega prejšnji dan verjetno padel v boju na Brniku. Vprašala me je še, kaj je s Tonijem Mrlakom. Nič pametnega ji nisem mogel odgovoriti, ker tudi sam nisem (vsega) vedel, le rekel sem ji,

da upam, da je v gazeli padel novi poveljnik Stamenkovič. Prosil sem jo, da obvesti Bogovo in mojo ženo, da sva v Mariboru in da sva živa. Nisem ji smel in upal omeniti, da bova poskusila zbežati.

Pomirjen, da sem dobil telefonsko zvezo in da bo Tatjana obvestila najini ženi, sem odšel do gazele. Bogo je že delal obvezni predpoletni pregled. Ker sva bila sama, sem mu dejal, da je zdaj prišel najin čas, vendar je kot po navadi nergal in rekel, naj greva še malo počivati pred vzletom. Po opravljenem pregledu sva zato spet odšla v sobo in poizkusila vsaj malo zaspati. Zdi se mi, da je Bogo malo zakinkal, sam pa sem le ležal na postelji, gledal v strop in razmišljal.«

»PREPARKIRANJE«

»Prevrtel sem ves svoj film od otroštva, takega in drugačnega šolanja, kako sem postal pilot, najprej v aeroklubu in potem pilot t.i. JLA. V aktivno letalstvo sem se vključil izključno zaradi letenja, nikoli nisem hrepenel po kakršnihkoli strogo vojaških – partijsko-socialističnih značajih. Letel sem iz zadovoljstva, dobre družbe rezervistov v bivši še slovenski trenažni eskadrilji na kraguljih in lepoto letenja na gazeli v družbi prijatelja Tonija Mrlaka in še nekaj Slovencev v helikopterskem oddelku na Brniku. Zdaj pa sem zabredel v enoto JA, ki je začela rušiti mojo Slovenijo. Kaj bo z ženo in sinom?

Edini odgovor na ta razmišljanja mi je bil znan že nekaj dni, le priložnosti za uresničitev še ni bilo nobene: ven iz tega sranja in to čimprej, po možnosti pa z najino gazelo.

Ob dejstvu, da so zagotovo sestrelili gazelo z brniškega oddelka, in hkratnem strahu, da je med padlima članoma posadke tudi komandir oddelka in prijatelj Toni, je bila ta odločitev še bolj dokončna. Čakati na boljšo priložnost ali kasnejšo uro ni imelo več nobenega smisla. Napočil je trenutek resnice in uresničitve, ki

odloča o tem, ali se bo danes sploh kdaj lahko prevesil v jutri. Tudi za preživetje je šlo.

Prebudil sem Boga in odšla sva. Javil sem se Oštirju, oficirju za usmerjanje letal, in mu dejal, da bova gazelo preparkirala pred ambulanto, če tam ne bo prostora, pa med garaže v severnem delu kadetnice. Ker k sreči ni imel nobenih pripomb, sva odšla do gazele. Opravil sem svoj del predpoletnega pregleda in v knjižico podpisal prevzem helikopterja.

Bogo me je vprašal, ali naj v knjižico vpiše, da beživa, da bi bili vsaj člani najinih družin oprani sramu, če bova slučajno sestreljena. Odgovoril sem mu, da ni treba – če nama je usojeno, bova že preživela. Tako mi je sam že enkrat dejal v Zadru pred leti po moji hudi nesreči – da mi je pač usojeno, da sem preživel.

Rekel sem mu le to, da motorja ne bom prav nič štedil, pa če mu je to kot mehaniku všeč ali ne. Vključil sem motor in rotor, oba sva se dobro privezala. Vključil sem radio na 18. kanalu in se javil Oštirju, ki je bil na balkonu na vrhu komandne zgradbe.

Trudil sem se, da bi bil moj glas normalen, da ne bi kaj posumil v zadnjem trenutku. Še enkrat sem mu dejal, da bom najprej poskusil pristati pred ambulanto, če pa tam mesto za pristanek ne bi bilo ugodno, pa med garaže. Še zadnjič mi je odobril vzlet in vzletela sva. Motor je deloval, kot je treba, počasi sem se premikal proti ambulanti na višini 3 do 5 m in obračal helikopter proti garažam. Ko sva prilebdela do skrajnega vogala pri ambulanti, sem spustil nos in dodal moč do konca. Gazela je hitro pridobivala hitrost, tako sva bočno od Oštirja že dosegla 60 do 70 km/h. Verjetno je prvič videl preparkiranje na kratke razdalje s tako hitrostjo. Preletela sva tank med garažami, na katerem je bil protiletalski mitraljez. Za njim pa v pripravljenosti vojak. In že je bila tu ograja, zunaj pa mariborski bloki in hiše. Če se bo zgodilo, naj se zgodi... Gazela je že

dosegla maksimalno hitrost, letela pa sva nekaj metrov nad strehami. Vsak trenutek sem pričakoval svinčeno točo od spodaj. Preletela sva železniško postajo in Dravo in že sva bila nad Kozjakom.

Od vzleta sta minili približno dve minuti. Bila sva nekje med Dravo in avstrijsko mejo. Tu me je poklical Oštir, in sicer po imenu, ker mojega pozivnega znaka ni imel. Bogu sem dejal, da ga da na OFF (izključi), in obrnil proti zahodu. Vendar sem se hitro premislil in mu ukazal, naj vključi radio, da bova vsaj slišala, ali bo za nama poslalo kakšno letalo, ki bi utegnilo biti v zraku. Pri zgornjem Boču sem nato obrnil levo in ponovno preletel Dravo pri HE Fala. Jugovzhodno od Lovrenca sem nadaljeval proti Rogli. Pozneje sem od pilotov LPE zvedel, da sem letel nad zelo velikim številom »cev«, ki so jih imeli v rokah teritorialci, vendar jim njihov poveljnik ni pustil streljati, za kar so ga pozneje baje zamenjali – še danes ne vem, ali je to res. Vendar sem mu zelo hvaležen.

Nadaljevala sva proti Rogli, kjer sva nekaj minut za tem pristala med drevjem. Na travnikih in igriščih je bilo precej ljudi, ki so zelo preplašeno ogledovali gazelo, še v barvah JA. Šuštar je s kretnjami komaj prepričal nekoga, da je zbral toliko poguma, da se je približal. Povedala sva mu, da beživa iz JA in da naj javi policiji in TO, da ne bi streljali na naju. Ko sva mu vse dopovedala, sem zopet vzletel in nadaljevala sva polet.

Na Rogli je bilo vse preveč ljudi in tudi telefonov, in lahko bi se zgodilo, da bi še kdo obvestil napačne ljudi. Spuščala sva se po južnih pobočjih Pohorja in pri G. Doliču preletela v Mozirske planine. S severne strani sva priletela na Golte, spustil sem se nad hotel in hitro našel mesto za pristanek pod smrekami, nad hotelom. Med pristanekom sem še videl zeleno lado nivo pred hotelom, nato pa sva pristala. Ugasnil sem motor in počasi sva sestopila proti hotelu.«

Pilot helikopterja Jože Kalan, stotnik TO RS, prejema 26. decembra 1991 na slavnosti na Prevaljah priznanje za pogum v boju s sovražnikom – za dejanje, ko je kot pilot JVL dne 28. 6. 1991 s helikopterjem zapustil JA in presel na našo stran ter s tem tvegaj življenje.

Letalski mehanik Bogomir Šuštar, ki je skupaj s pilotom Kalanom in njuno gazelo prešel na našo stran, je na Prevaljah iz rok obrambnega ministra prejel enako priznanje za pogum.

(Foto: MARJAN GARBAJS)

»VSAKEMU SLOVENCU BOM LAHKO MIRNO POGLEDAL V OČI!«

»Ko sem se zadnjič skrivoma srečal s pokojnim Tonijem Mrlakom, slaba dva meseca pred vojno, sva govorila tudi o lokaciji, na katero naj bi preleteli gazele. Jože Kalan je takrat oprezal v sosednjem avtu. Toni pa je sam omenil, da bi bile Golte zelo primerne. Nisem se hotel pogovarjati, dogovarjati in odločati o podrobnostih, rekoč, naj se letalci sami odločajo in odločijo, kdo bo kam ubežal, načeloma na Golte, če bo to mogoče, vsekakor pa naj se dogovorijo med seboj, kdo bo v ekipi prebežnikov, in prek Letalske enote policije obvestijo našo stran. Takrat sva z gotovostjo računala na dve, pogojno pa še na tretjo posadko in helikopter.« Dodal je še: »Ne boj se, mi zagotovo pridemo, ti pa do takrat kar nabavi še kak helikopter.« »No, in zdaj, 28. junija, je bila žal le ena posadka na varnem na Golteh.«

Takole je videl Golte Jože Kalan:
»Nikjer ni bilo žive duše in tudi

lade ni bilo nikjer več. Ko sva vstopila v hotel, sva le videla, da ni povsem prazen. Nasproti nama je prišel oskrbnik žičnice in ko sva mu povedala, da sva prebežala iz JA, je zmanjkalo tudi strahu (na obeh straneh). Počasi se je nabralo še nekaj gostov in del osebja. Oskrbnika sem prosil, da nama dovoli telefonirati. Poklical sem RŠTO in tajnici v.d. načelnika štaba Slaparja (takrat še polkovnika) sporočil, da sva na pravi strani in jo prosil, da uredi umik najinih družin, da ne bi bili izpostavljeni kakšnim represalijam. Tudi z Bogomirjem sva klicala ženi v službo, vendar ju nisva dobila. Upala sva, da bo tajnica to uredila, nato pa sva z uslužbenci in gosti odšla na pivo, ki sva ga zelo zaslužila, pa tudi potrebovala. Oskrbnik je medtem javil policiji v Mozirje o pristanku gazele, zato sva lahko samo čakala in pila pivo. Medtem sva z bund in kombinezonov odparala našitke RVi PVO. Nisva bila več oficirja JA. Kaj bova po vojni, vsaj meni ni bilo več pomembno. Vedel pa sem, da bom po vojni, če jo bom preživel, lahko vsakemu Slo-

TONI MRLAK – ENA NAJBOLJ TRAGIČNIH OSEBNOSTI LANSKE VOJNE

Ob mnogih govoricah in ugibanjih o vlogi pokojnega Tonija Mrlaka, kaptana 1. razreda, ki je bil sestreljen 27. junija 1991 nad Rožno dolino v Ljubljani, sem dolžan predvsem njemu, pa tudi slovenski javnosti naslednje pojasnilo:

Toni Mrlak je sodeloval z menoj dolgo vrsto let, tudi zadnje leto, ko sem opravljal dolžnost namestnika ministra za obrambo. V tistem letu sva se srečala trikrat, zadnjič 6. maja 1991, ko je potrdil dogovor, da bodo nam naklonjeni piloti preleteli na našo stran.

Dne 27. junija zjutraj je odletel z generalom Vidmarjem na Primorsko na izvidniški polet (o tem govori upokojeni general v nedavno objavljenem intervjuju v sobotni prilogi Dela, čeprav tam pomotoma navaja ime Stanko Merlak). Čeprav sta na tem poletu oba videla posledice prodora JA, je ob vrnitvi vseeno še zakrožil tudi nad domačo hišo pri Vrhniki.

Popoldne tega dne se je sam prostovoljno javil še za oskrbni polet na Krim, kamor bi moral namesto polkovnika Stamenkovića, ki »se ni počutil dobro«, odpeljati kruh iz vojaške pekarnice. Po preletu iz Sentvida v Moste je v tamkajšnji vojaški pekarni naložil kruh in odletel še nad Rožno dolino, kjer je zakrožil še nad hišo domačih. Ta manever pa je izvedel v neposredni bližini najožjega mestnega jedra, na majhni višini in bil pri tem sestreljen.

Kot se je pokazalo kasneje, so se prve vesti o tem, da naj bi on raketiral objekte na zemlji, po preverjanjih pokazale kot neresnične, zato jih lahko pripišemo dejstvu, da so pričje verjetno raketi, ki sta bili izstreljeni za njim, videle kot raketi, ki naj bi ju izstrelil on. Njegov helikopter sploh ni bil obo-rožen.

Letel pa je prvi dan vojne, pozno popoldan na način in nad krajem, kjer nikakor ni bilo sprejemljivo za obdobje vojne, ki se je tistega popoldneva že povsem razplamtela. Branilci Ljubljane so ravnali v skladu z ukazi in tudi dokazali uspešnost protizračne obrambe.

Zdaj, leto dni po sestrelitvi, je težko in komaj smiselno razpravljati o razlogih, zakaj je tistega dne želel zakrožiti še nad Rožno dolino, da je s tem svojim paradnim dvakratnim preletom izzval obrambo.

Vsem, ki smo ga poznali in svojcem, so lahko v uteho samo naslednja dejstva:

1. Z našo stranjo je sodeloval že zdavnaj pred vojno in snoval tudi pobeg posadk.
2. Eni od posadk je pobeg uspel.
3. V šentviški vojašnici je bilo stanje nekaterih starešin v enoti, ki ji je sam poveljeval do pred dvema dnevoma, vse prej kot stabilno, zato gre morda v tem iskati razloge, da se še ni odločil za takojšen oziroma pravočasen pobeg.
4. Lahko, da mu drugi oficirji popoldan niso prenesli informacij o poteku dogajanja tega dne, saj lahko domnevamo, da med poletom z mehanikom nista spremljala radijskega programa. Zato morda tudi ni slišal in vedel za poziv Predsedstva RS vojakom in starešinam državljanom Slovenije, da zapustijo J(L)A.
5. Izgubili smo pilota in starešino, ki bi lahko veliko prispeval k delu in razvoju enote helikopterjev Teritorialne obrambe.
6. Njegovo ime je vklesano med imeni žrtev agresije na Slovenijo na skupnem pomniku na ljubljanskih Žalah. Ob odkritju pomnika oktobra 1991 sta njegova otroka prižgala svečo v imenu vseh, ki so ostali sirote po kratki, a za mnoge družine najbolj kruti vojni.
7. Toni Mrlak je ena najbolj tragičnih osebnosti lanskoletne vojne.

JELKO KACIN

vincu – pa tudi samemu sebi – mirno pogledal v oči.

Po kratkem času je začela delovati gondola, zato smo pričakovali obisk. Pripeljala sta se dva policista, takrat še miličnika, ki sta najprej zahtevala orožje. Rekla sva jima da sva v TO pripeljala helikopter in da orožja ne bova izročila. Nekako sta pustila, nato pa smo odšli do gazele in jo začeli maskirati. Nekoliko kasneje so prišli tudi teritorialci, našle so se sekire, podrl smo nekaj smrek in helikopter za silo zamaskirali. Teritorialcem sva naročila, da najdejo maskirne mreže in da maskiranje opravijo še bolje, sama pa sva morala v dolino. Z gondolo smo se odpeljali, prvi spodnji postaji naju je že čakal avto in odpeljali so naju v policijsko postajo Mozirje.

Sem sta prišla dva uslužbenca z občine in podpisala sva pristopni izjavi. Postala sva pripadnika TO Republike Slovenije.«

V dokumentih kadrovske službe Ministrstva za obrambo Republike Slovenije piše:

- Jože KALAN, čin stotnik, rojen: 21. 02. 1952 v Trbovljah, prestopil: 28. 06. 1991

- Bogo Šuštar, zastavnik 1. stopnje, rojen: 14. 01. 1947 v Novem mestu, prestopil: 28. 06. 1991

V prihodnji številki bomo objavili fotoreportažo rekonstrukcije pobega posadke Kalan–Šuštar s helikopterjem gazela iz mariborske vojašnice.

JELKO KACIN